

ZAMRZNUTÁ RIEKA

IKAR

ARIEL LAWHON

STRHUJÚCA HISTORICKÁ ZAHADA
INŠPIROVANÁ ŽIVOTOM UZNÁVANEJ BABICE

ZAMRZNUTÁ RIEKA

ARIEL
LAWHON

ZAMRZNUTÁ
RIEKA

Preložila Jana Seichertová

IKAR

Ariel Lawhon
The Frozen River

Copyright © 2023 by Ariel Lawhon
Translation © 2025 by Jana Seichertová
Jacket photograph © Natasza Fiedotjew/Trevillion Images
Jacket design by John Fontana
Slovak edition © 2025 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-575-0334-7

Matka ma naučila, že pôrodné asistentky sú hrdinky.

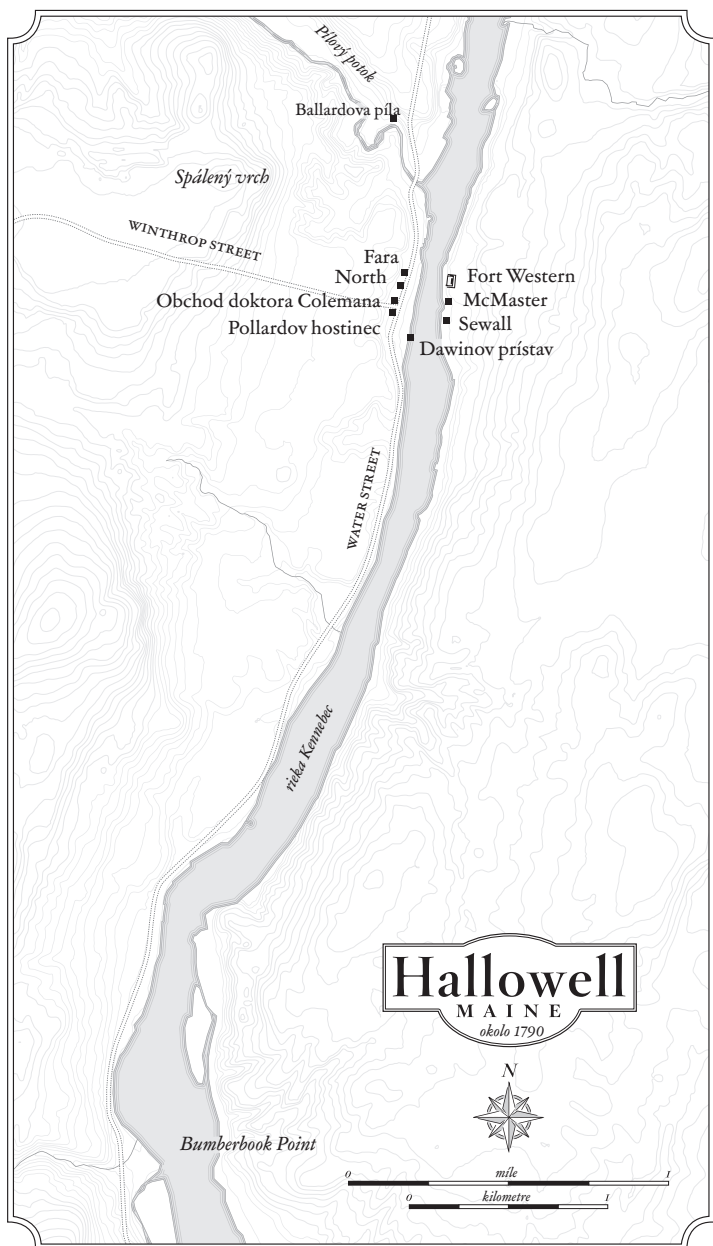
Sestra mi dovolila byť svedkom zázraku.

Manžel sedel vedľa mňa a držal ma za ruku.

Z týchto dôvodov – a z desiatich iných –
tento román venujem im.

A ona to vie, pretože ho varuje – a jej inštinkty
nikdy nesklamú –, že samica jej druhu
je nebezpečnejšia než samec.

— RUDYARD KIPLING: *Samica svojho druhu*

1

OBESENIE

NOVEMBER 1789

Pravda vždy vyjde na svetlo Božie,
nijaká vražda sa navždy neutají.

— WILLIAM SHAKESPEARE: *Benátsky kupec*

MINULOSŤ BOLA PREDOHRA

Telo pláva dolu riekou. Lenže je neskorý november a Kennebec už zamŕza, veľké ľadové kryhy sa krútia, prevracajú a kopia vo vode. Ľad vystiera svoje priehľadné studené prsty z oboch brehov do prúdu a zmocňuje sa všetkých predmetov, ktoré plávajú okolo nich. Premočené oblečenie a ťažké kožené čizmy už ťahajú mŕtveho muža dolu, ale ešte vždy sa hojdá v odli-
vovom prúde a upiera slepé oči na ubúdajúci polmesiac.

Je veľmi neprijemná noc, sprevádzaná neúprosným vetrom a ochromujúcim mrazom, a čím pomalšie rieka tečie, tým rýchlejšie zamŕza. Pomaly, ale isto uväzňuje muža vo svojom smrtiacom náručí, záhyby doma utkanej plátennej košele sa rozprestierajú okolo neho ako lupene zvädnutého hnedého tulipána. Len pred hodinou mal vlasy učesané do chvosta a zviazané pásom čipky. Pravdaže, tú čipku ukoristil a možno – lebo osud je veľmi krehký – by ešte žil, keby to nespravil. On sa však rozhodol svojej zranenej obeti ušetriť toto konečné poníženie. Nuž, vo vojnách sa už bojovalo aj o menej.

Mŕtvy muž opustil toto miesto v náhlivosti – už mal priveľa problémov –, no keby dával väčší pozor a bol trpezlivejší, v lese by počul svojich prenasledovateľov. Skryl by sa. Zadržal

by dych. Počkal by, kým prejdú okolo neho. Lenže mŕtvy muž bol ľahkomyselný a netrpezlivý. Hlasno dychčal, nechal v snehu stopy, a tak nájsť ho nebolo ťažké. Pri bitke sa mu vlasy uvoľnili z chvosta, kus čipky mu vzali a vopchali si do vrecka, a teraz tie vlasy, hnedé ako zablatený riečny breh, pripomínajú vrabčie hniezdo. Časť má prilepenú na čele a časť sa mu dostala do úst, keď sa vydesený naposledy nadýchol, skôr než ho hodili do rieky.

Prúd nesie jeho pokrútené, dolámané telo ešte štyristo metrov, až ľad celkom stuhne, unavene zastoná a uväzní ho štyri a pol metra od brehu. Tvár má tri centimetre pod hladinou, pery odchylené a oči ešte rozšírené od prekvapenia.

Veľký mráz prišiel do mesta Hallowell v štáte Maine o mesiac skôr než zvyčajne a – mŕtvy muž ani nikto miestny to nemohol vedieť – odmäk nepríde ešte celé mesiace. Hallowellčania nazvú tento rok Rokom dlhej zimy. Stane sa legendou a muž zamrznutý v rieke jej dôležitou súčasťou. Zatiaľ však bezpečne spia vo svojich teplých posteliach, za dverami pevne zatvorenými pred skorou, krutou zimou. Keď sa však na breh rieky pozriete lepšie, v mesačnom svetle zbadáte tmavého svižne sa pohybujúceho tvora. Je to líška. Opatrne položí na ľad jednu labku a potom druhú. Váha, lebo vie, že rieka môže byť nevyspytateľná, že túži všetko zhltnúť a stiahnuť do svojich víriacich hlbín. Ľad pod ňou drží a líška po ňom pomaly vykročí k mŕtvemu mužovi. Prikradne sa až k miestu, kde leží, pochovaný v ľade. Múdre malé zviera sa naňho zadíva a nakloní hlavu nabok, ale muž mu pohľad neopätuje. Zdvihne ňufák k oblohe a vetrí. Vdýchne prenikavú vôňu mrazu, borovic rastúcich pri rieke a slabučký závan dymu z horiaceho dreva, prichádzajúci z veľkej diaľky. Keď sa líška presvedčí, že nijaké nebezpečenstvo nehrozí, začne zavýjať.

CLARKOVA VYHŇA

ŠTVRTOK 26. NOVEMBRA

„Nemusíte sa báť,“ upokojujem Betsy Clarkovú. „Za celé roky, čo pomáham ženám pri pôrode, som nestratila ani jednu matku.“

Mladá žena so spánkami lesknúcimi sa od potu na mňa uprie rozšírené oči a prikývne. Pochybujem, že mi verí. Nikdy mi neveria. Všetky rodičky sa boja, že od smrti ich delia už len minúty. To je celkom normálne a mňa to neuráža. Žena nie je nikdy zraniteľnejšia, ale ani silnejšia ako vo chvíľach, keď rodí. Ako zranené zviera, zahnané do kúta a načisto zúfalé, sa v dlhých hodinách pôrodu striedavo sťahuje do seba a vyráža do útoku. Tento proces, pri ktorom sa jej telo doslova prevráti naruby, by mal ženu logicky zabiť. Takú bolesť by nemala prežiť ani jedna. A predsa to zázračne robia, znovu a znovu.

John Cowan – mladý kováčsky učeň Betsinho manžela – prišiel po mňa pred dvomi hodinami a hneď som ho varovala, že nemáme času nazvyš. Betsine deti zvyčajne prichádzajú na svet nezvyčajne rýchlo a s hlasným plačom. Kričiacie banší¹

1 Banší (z anglického banshee) je írsky alebo škótsky mytologická bytosť. Môže na seba vziať podobu stareny alebo peknej mladej ženy s dlhými zlatými vlasmi. Hlasy týchto prízrakov sa ozývajú v noci a vždy zvestujú smrť.

s červenou tvárou, celé pokryté hlienmi, ale také malé – dokonca aj tie donosené –, že ich zadočky sa mi zmestia do dlane. John si vzal moje pokyny k srdcu a nasadil také rýchle tempo, že po našej divej jazde cez Hallowell som ešte celá rozboľavená.

Teraz, keď som sem prišla a trochu sa zorientovala, zistím, že hlavička dieťaťa sa už vynára z pôrodného kanála. Betsine kontrakcie prichádzajú s tridsaťsekundovým odstupom. Toto dieťa – rovnako ako jej predchádzajúce deti – sa ponáhľa pozdraviť svoju matku. Našťastie Betsy je na pôrod dobre stavaná.

„Už je čas,“ oznámim a položím teplé dlane na jej kolená. Jemne ich roztiahnem a pomôžem mladej žene vytiahnuť si nočnú košeľu nad brucho. Je tvrdé, stiahnuté na vrchole kontrakcie. Betsy tuho stisne zuby, zadrží vzlyk.

Pôrod zmení každú ženu na novicku. Zakaždým ho prežívajú, akoby rodili prvý raz, a musia sa spoľahnúť na skúsenosti tých, ktorí im prišli pomôcť. A tak Betsy okolo seba zhromažдила všetky svoje príbuzné: matku, sestry, sesternicu a tetu. Pôrod je spoločné úsilie, preto sa všetky rýchlo rozhybu, keď Betsino odhodlanie zoslabne a vykrikuje od bolesti. Vedia, čo to znamená. Dokonca aj tie, ktoré nepoverili konkrétnou úlohou, si nájdu nejakú prácu. Dajú variť vodu. Priložia na oheň. Poskladajú uteráky. To sú výlučne ženské práce. Muži nemajú v tejto miestnosti čo robiť a ani nijaké práva. Betsin manžel sa uchýlil do vyhne, vylieva svoju bezmocnosť a strach na nákovce, tlčie do rozpáleného kovu, kým sa poslušne nepodvolí jeho vôli.

Betsine príbuzné pracujú vedno, nespúšťajú zo mňa oči a bleskovo reagujú na každú náповeď. Vystriem ruku a vložia mi do nej teplý, vlhký uterák. Len čo doň zachytím najnovší príval krvi a vody, vytrhnú mi ho z ruky a nahradia čistým. Betsinej najmladšej príbuznej – sotva dvanásťročnej

sesternici – prikážu prať špinavé uteráky, udržiavať oheň pod kotlom, aby voda v ňom stále vrela, a dolievať vedro slúžiace na umývanie. Dievča sa bez mihnutia brvou a námietok dá do práce.

„Tu je tvoje dieťa,“ zvolám so šmyklavou, teplou hlávkou v dlani. „Na svet prišla plešatá ako vajce. Rovnako ako jej starší súrodenci.“

Betsy zdvihne bradu, vystrúha bolestnú grimasu, a keď kontrakcia prejde, spýta sa: „Takže ďalšia dcéra?“

„To ešte nič neznamená.“ Nespustím oči z novorodenca a ďalej nežne podopieram malú hlavu.

„Charles chce syna,“ vyrazí zo seba.

Charles do toho nemá čo hovoriť, pomyslím si.

Betsy zasiahne ďalšia brutálna vlna. Sestry k nej pohotovo priskočia a zdvihnú jej nohy.

„Keď dopočítam, zatlač,“ prikážem jej. „Jeden. Dva. Tri.“ Sledujem, ako kontrakcia Betsy sťahuje a dvíha brucho. „Teraz.“

Betsy zadrží dych a zatlačí. Vzápätí sa objaví ďalší centimeter plešatej hlavičky, konce malých uší už vyčnievajú z jej tela. Ani sa nestihne nadýchnuť a prevalí sa cez ňu ďalšia vlna. A potom prichádzajú, neúprosne jedna za druhou, nedovolia jej maternici ani na chvíľu sa uvoľniť. Betsy zatlačí. Lapá dych. Znovu zatlačí. A zase a zase. Nieкто jej zotrie pot z čela a slzy z líc, no ja ani na chvíľu nespustím oči z novorodenca. Hlavička napokon vyklízne von celá.

Opatrne posuniem ruku dopredu a vezmem do dlane jedno okrúhle líčko a uško. „Už len plecيا. Ešte dva razy potlač a bude to.“

Betsy je však pripravená ukončiť svoje utrpenie hneď. Z posledných síl sa pozviecha a postrčí mi dieťa rovno do rúk, a keď jej novorodenec vyklízne z tela a zostanú spojení len šmyklavou striebornou pupočnou šnúrou, vyčerpaná sa zvalí späť na posteľ.

Miestnosť zaplní žalostný detský plač, ale Betsine príbuzné nezajasajú ani nezatlieskajú. Mlčky na mňa hľadia a čakajú na moje oznámenie.

„Ahoj, maličká,“ zašepkám a dieťa zdvihnem, aby sa naň Betsy mohla pozrieť. „Máš ďalšiu dcéru.“

„Och,“ sklamane si vzdychne a zdvihne sa na lakte, aby si ju prezrela.

Ešte ma čaká práca, a tak sa do nej odhodlane pustím. Položím dievčatko na posteľ medzi matkine nohy, nožnicami prestrihnem pupočnú šnúru a zviažem ju kusom šnúry. Potom ponorím ruky do vedra, a keď si ich umyjem, otvorím dieťaťu ústa a palcom mu prejdem po podnebí. Chvalabohu, nie je rozštiepené. Ďalší malý zázrak, ktorý si spokojne uložím do pamäti po každom úspešnom pôrode. Z krútiaceho sa, šmykľavého novorodenca zotriem krv aj krémový maz a jedným okom dávam pozor, či Betsy príliš nekrváca. Nevidím však nič nezvyčajné.

Príbuzné jej stiahnu vlasy do chvosta, umyjú tvár a dajú chlípnuť vlažného čaju. Potom Betsy pomôžu sadnúť si a obliecť čistú košeľu. Pripravujú ju na dojčenie.

„Pozri, aká si krásna,“ prihovorím sa jej dcérke a dodám: „Pozri, aká si milovaná.“

A modlím sa k Bohu, aby to bola pravda.

Charles Clark tak veľmi túži po synovi – toto je ich tretie dieťa za štyri roky –, že svojím odhodlaním by mohol manželku zabiť, ak si nedá pozor. Lebo Betsy zúfalo túži manžela potešiť a nikdy ho neodmietne.

Matka aj novorodenec vyzerajú v poriadku, a tak dieťa zabalím do čistého mäkkého plátna a podám ho Betsy. Pritisne si uzlíček na prsia a zasyčí od bolesti, keď sa dieťa prisaje k bradavke. Brucho sa jej ešte raz stiahne a zbaví sa placenty. Aj pohľad na ňu ma zakaždým ohromí a ako zvyčajne skontrolujem,

či je nedotknutá a či z matky vyšla celá. Aj placenta vyzerá normálne, a tak ju hodím do vedra pri svojich nohách.

„Už zostáva len posledné,“ upozorním rodičku.

Betsy prikývne. Týmto si už prešla.

„Maj so mnou trpezlivosť. Potrvá to len niekoľko sekúnd, ale mohlo by to bolieť.“

„Tak už začni, nech to mám rýchlo za sebou.“

Hnetiem Betsy brucho, ako valčekom po ňom prechádzam chrbtom ruky, aby som mu pomohla stiahnuť sa. Žena sa zachveje, no nevykrikuje, a potom už môže v pokoji nakrímiť dcérku.

„Ako sa bude volať?“ spýtam sa.

„Mary.“

To znamená „horká“, pomyslím si, ale mladú matku obdarujem súhlasným úsmevom, lebo sa to odo mňa očakáva.

Ženy potom Betsy očistia a rozkrok jej zavinú do čistých suchých uterákov, ktoré jej budú v nasledujúcich dňoch vymieňať každú hodinu.

Je pol piatej ráno – do úsvitu chýba ešte niekoľko hodín – a Betsine príbuzné vyjdú z izby, upracujú neporiadok a potom si tiež trochu pospia. Nasledujúci týždeň budú prichádzať a striedať sa v starostlivosti o Betsy a jej deti. Bude to jediný oddych, ktorého sa manželka mladého kováča dočká.

Zložím si špinavú zásteru, zase si umyjem ruky a stiahnem si dozadu vlasy, ktoré sa mi pri pôrode uvoľnili. Potom si sadnem na okraj postele a vypijem šálku čaju – už vychladnutého –, ktorý mi priniesli, keď som sem prišla. Niekoľko minút pozorujem matku a dieťa.

„Mám Charlesovi oznámiť, že všetko dobre dopadlo?“ spýtam sa.

„Áno,“ prikývne Betsy, „ale nepovedz mi, ak sa nahnevá.“

„Na hnev nemá nijaké právo. Darovala si mu krásne dieťa.“

„Na tom, či má právo hnevať sa alebo nie, vôbec nezáleží.“

Zhlboka sa nadýchnem na upokojenie a chlácholivo dodám: „O Charlesa sa neboj, postarám sa oňho. Teš sa zo svojej dcéry.“

Clarkovci žijú v malom zrube vedľa jedinej vyhne v troch okresoch. Je to len krátka prechádzka, ale aj tak si oblečiem jazdecký plášť.

Mrazivý vzduch ma po hodinách strávených v takmer neznesiteľnej horúčave panujúcej v pôrodnej miestnosti zasiahne ako facka. Po každom nádychu ma v nose zaštípe. Noc je jasná a mrazivá, obrovský mesiac svojou krásou vyráža dych a hviezdy na atramentovočiernej oblohe žiaria ako diamanty.

S klopaním na dvere vyhne sa neunúvam – Charles by ma cez búchanie kladivom aj tak nepočul – a bez ohlásenia ich otvorím. Betsin manžel sa nepokojne moce po vyhni a striedavo mrmle nadávky a modlitby. Je načisto bezmocný a úplne zodpovedný za manželkino nedávne utrpenie.

Len čo vojdem do Charlesovho zorného poľa, zdvihne hlavu a udrie krížovým kladivom do železnej tyče, rozpálenej dobiela, tak silno, že udupaná hlina pod mojimi nohami sa zachveje. Miestnosť vonia horúcim kovom a vypálenou hlinou, no aj potom a strachom. Charles Clark sa vzpriami, odloží kladivo a odhrnie si z čela vlhký chumáč vlasov. Už začína plešivieť – na oboch spánkoch vidím lysinky –, takže vyzerá na viac než na tridsať rokov. Tmavé vlasy. Tmavé oči. Tmavá brada. Keby sa v Charlesovi kedysi neprebudil záujem o kováčstvo, svojím vzhľadom by sa hodil za piráta.

Letmo na mňa pozrie a odvráti zrak. „Manželka žije?“ spýta sa a odkáše si, aby skryl emócie, ktoré ho zrazu zaplavili.

„Pravdaže. Stále je pekná a zdravá.“

Zrejme tak skoro neuvidím tohto muža triasť sa. Od úľavy spustí plec a podlomí sa mu kolená. Hneď sa však znovu vzpriami a obráti ku mne.

„A dieťa?“

„Tvoja nová dcéra má veľmi silné plúca.“

Jeho výraz plný nádeje sa nerozpadáva postupne, ale rovno sa zrúti. Vidím, ako sa mu vlní sval na čelusti, keď silno stisne zuby a zaškrípe nimi. Napokon s námahou prehltnie a spýta sa: „Dala jej už Betsy meno?“

„Mary.“

„Dúfal som, že to bude syn.“

„Viem.“

„Kvôli vyhni. Potrebujem pomoc. Ja...“ Charles sa spamätá a zatvára zahanbene. „Ale svoje dcéry milujem.“

„Nikdy som netvrdila opak.“

„Ide len o to, že potrebujem ďalšie ruky. Je tu veľmi veľa práce. Chcel som ho všetko naučiť.“

Neunúvam sa Charlesovi vysvetliť, že nijaký „on“ nie je a že malé dieťa by mu s prácou vo vyhni aj tak nepomohlo. Že by trvalo prinajmenšom desať rokov, kým by jeho syn – keby nejakého splodil – mohol aspoň trochu prispieť k rodinnému podnikaniu.

„Na pomoc máš Johna Cowana. A syna možno ešte splodíš. Betsy je mladá. Aj ty.“

Charles prikývne, akoby urobil dôležité rozhodnutie. „Na budúce sa budeme snažiť viac. O to sa už postarám.“

Hlupák.

Podídem k rozžeraveným tehlám, vystriem ruku a položím ju Charlesovi na predlaktie. Je svalnaté, zjazvené a zohriate od ohňa. Všetky chlpy, ktoré ho kedysi pokrývali, mu už dávno spálil.

„Dobre, ale až o niekoľko mesiacov,“ upozorním ho. „Ak chceš syna, musíš počkať, kým sa jej telo zotaví. Aj potom nie ty, ale Boh rozhodne, čo sa vám narodí. Rozumieš mi?“

„Nie som krutý,“ bráni sa.

Iba náročný a nevďačný, pomyslím si, no nahlas tú myšlienku nevyslovím. Charles patrí k mužom, ktorí pochopia a prijmu pravdu, len keď im ju povieť nepriamo.

„Viem, no Betsy teraz potrebuje viac. Potrebuje, aby si bol nežný. A trpezlivý.“

Nič na to nepovie, a tak mu naposledy stisnem ruku a nechám ho pracovať. John Cowan už nadnes skončil a utiahol sa do svojej izby v podkroví na druhom konci vyhne. Mladý muž je veľký a mocný ako vôl, lenže aj rozumu má len toľko čo on. Teraz je ponorený v hlbokom spánku sprevádzanom dunením, nevšímavý k novému životu, ktorý práve prišiel na tento svet, aj k búchaniu kladiva svojho majstra. Johnove dni sú naplnené rinčaním kovu, tak prečo by jeho sny mali byť iné?

Vrátim sa do zrubu, nájdem prázdne miesto pri kozube a ľahnem si na slamník, ktorý mi tam pripravili. O niekoľko hodín Betsine príbuzné vstanú a uvaria jedlo na oslavu príchodu novorodenca. Tento obrad je v Hallowelli celkom bežný. Narodí sa dieťa – podáva sa jedlo. Niekedy formou parádnej hostiny, prestretej na plátennom obruse, inokedy formou narýchlo pripraveného, skromného studeného jedla. Niekedy spím vo voľnej posteli a inokedy vôbec nemám kde spať. Nejednu noc som strávila v kresle a strhla som sa zakaždým, keď mi padla hlava. Dnešný večer je typický pre väčšinu pôrodov, ku ktorým ma kedy pozvali. Skromný domov, normálny pôrod, jednoduchá posteľ a – ráno – výživné raňajky.

Ležím schúlená pod svojím jazdeckým plášťom, dívam sa na nahrubo opracované stropné trámy a počúvam zvuky okolo seba. Tiché chrápanie, šuchot a šepot Betsiných príbuzných, ukladajúcich sa na noc. Keď mi oťažejú viečka, predné dvere sa otvoria a Charles prejde po vŕzgajúcej podlahe k spálni. Natahujem uši, snažím sa zachytiť nahneváný hlas, ale počujem len muža ticho šepkajúceho slová svojej manželke.

Mám pocit, akoby som sotva zatvorila oči, keď ma zobudí dotyk veľkej mozolnatej ruky, čo mi pristála na pleci. Je to Charles. V druhej ruke drží lampáš a v hlase má naliehavý tón.

„Pani Ballardová,“ zašepká. „Musíte vstať.“

Pozriem na spálňu, kde som nechala matku a dieťa, lebo sa zľaknem, že sa v noci niečo stalo.

„Obe sú v poriadku.“ Ukáže na predné dvere. „Nieкто prišiel a chce sa s vami rozprávať. Tvrdí, že je to naliehavé.“

Spala som nanajvýš hodinu. Cítim sa, akoby som mala v hlave pavučiny a v očiach bavlno, no pritiahnem si jazdecový plášť k pleciam a nasledujem Charlesa von. Nemilosrdný, nečakaný náraz studeného vetra spôsobí, že ticho vykriknem a roztrasiem sa.

Charles zdvihne lampáš a zbadám muža sediaceho na koni. Je v strednom veku, priemerne vysoký a nie veľmi príťažlivý, ale nechápem, čo robí tu, keď má byť už v polovici cesty do Long Reachu na plti s mojím synom.

James Wall vyzerá taký vyčerpaný, že určite strávil celú noc v krutom chlade. Oči má červené, vlasy strapaté a tvár neoholenú. Oblizne si popraskané pery. „Prepáčte, Marta, nerád vás vyrušujem,“ ospravedlní sa, „ale potrebujú vás v meste. Hneď.“

„Myslela som si, že ty a Jonatán ste odplávali na plti už pred niekoľkými hodinami.“

„Áno,“ pritaká, „ale stala sa nehoda.“

WATER STREET

„Čo sa stalo?“ spýtam sa Jamesa, len čo vyjdeme zo zrubu.

Trvalo mi iba chvíľu, kým som skontrolovala Betsy a zbalila si lekársku tašku, zatiaľ čo James osedlával môjho koňa. Brutus mu však prácu neľahčil a James si šúcha boľavé miesto na pleci, kam ho môj kôň uhryzol.

Roztrasene sa nadýchne. „Ja, Sam a Jonatán sme z Dawinovo prístavu vyplávali včera neskoro večer, keď sa začal tvoriť ľad. Uprostred rieky zostal otvorený kanál, široký približne pätnásť metrov. Mysleli sme si, že ešte stihneme doplať dosky do Long Reachu, ale pred hodinou sa ľad okolo nás zatvoril. Také niečo som ešte nikdy nevidel, pani Ballardová. Celú plť jednoducho zhltol. Jednu minútu nás unášal prúd a nasledujúcu sme stáli v rieke ako prikutí. Sam Dawin sa prepadol cez ľad, keď sa pokúsil dostať nás k brehu.“

„Stiahlo ho pod hladinu?“

„Takmer áno, ale v poslednej chvíli sa zachytil okraja plte. Prstami na nohách sotva dočiahol na dno a dobre viete, aký je vysoký. Stálo nás to poriadnu námahu, no napokon sme ho vytiahli von. Jonatán ho odviezol na koni rovno do vášho domu, aby ste mu pomohli.“